

[nová] Čeština
doma
& ve světě

1 2015

Nová čeština doma a ve světě

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

1/2015

Redakce:

Vedoucí redaktorka – Mgr. Kateřina Romaševská, Ph.D.

Výkonná redaktorka – Mgr. Katarzyna Vaculová

Členové redakce – Mgr. Adriana Filas, Mgr. Oleksandr Sukhanek,

Mgr. Maria Simeunovich-Skvortsova

Korektorky – Mgr. Olga Fojtíková, Bc. Jana Georgievová, Bc. BcA. Markéta Kraevská,

Mgr. Evgenia Ulyankina

Adresa redakce:

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií FF UK

nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1

Tel. (+420) 221 619 347, e-mail: ncds@ff.cuni.cz

Objednávky vyřizuje:

Vydavatelství Filozofické fakulty UK v Praze,

nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, e-mail: books@ff.cuni.cz

Návrh grafické úpravy a obálky: Studio Lacerta (www.sazba.cz)

Sazba: Lukáš Vavrečka, nakladatelství Pavel Mervart (www.pavelmervart.cz)

Obsah

Úvodní slovo	9
Recenze	11
Dana Hánková	
Valková, J. (2014): <i>Komunikační přístup a učebnice češtiny pro nerodilé mluvčí</i> . Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.	13
Marie Kopřivová	
Čermák, F. (2014): <i>Periferie jazyka. Slovník monokolokabilních slov</i> . Praha: Nakladatelství Lidové noviny.	18
Kateřina Sachrová	
Mészáros, A. – Kiss Szemán, R. (2014): <i>Na úprku před sebou samými. Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky</i> . Praha: Akropolis.	22
Články	28
Aksana Schillova	
<i>Homonymní příslovce a předložky a problematika jejich disambiguace v Českém národním korpusu</i>	30
Václav Velčovský	
<i>Pokusy o zavedení jazykového zákona v České republice</i>	41
Jitka Veroňková	
<i>Na českém znění spolupracovali... aneb Hodnocení projevu dabérů přírodovědných dokumentů</i>	50
Marie Podobová	
<i>Bezobjektové posesivní rezultativní konstrukce od sloves tranzitivních a bezobjektové i objektové posesivní rezultativní konstrukce od sloves intranzitivních – jejich tvorba a funkce v českém jazyce</i>	82

Zdeněk Salzman	
<i>Z české kuchyně, domácí i cizí: etymologický výlet</i>	115
O autorech tohoto čísla	121

Mészáros, A. – Kiss Szemán, R. (2014):

Na úprku před sebou samými. Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky.

Praha: Akropolis.

Kateřina Sachrová

Maďarská bohemistika je vědecká disciplína, která prošla během šedesáti let své existence velmi dynamickým vývojem. V současné době prožívá skutečný rozkvět především literárněvědná bohemistika, a to bez ideologického tlaku, na jehož základě v polovině minulého století vznikla. Jedním z důvodů jejího rozkvětu je přirozeně i skutečnost, že český jazyk a literatura se dnes těší velké popularitě na akademických půdách celého světa. Autoři této publikace pocházejí z prostředí nám geograficky blízkého, avšak českým bohemistickým vědomím jakoby opomíjeného. Běžně vzniká množství publikací v rámci četných slovanských bohemistik, avšak maďarská bohemistika, jako by zaujímal v evropském prostředí výjimečné postavení. Recenzovaným dílem jsou texty neslovansky mluvících odborníků, kteří si jako svůj předmět zkoumání vybrali složité česko-maďarské vztahy, jejich proměny v chodu společných dějin a také současný zájem o český jazyk a kulturu v Maďarsku.¹ Chápejme tedy tuto publikaci jako pokus o specifický náhled do jednotlivých složek problematiky „češství“ v literatuře (a potažmo v kultuře a historii), a to očima našich maďarských kolegů.

Pozoruhodný sborník se zajímavým názvem *Na úprku před sebou samými* je uveden vynikajícím textem české bohemistky a hungaristky Marty Pató, která přehledně, věcně a kriticky nastiňuje historický i synchronní rámec maďarské bohemistiky a ve svém úvodu v podstatě odhaluje jakousi konfrontaci české literárněvědné bohemistiky s maďarskou: „Někteří zahraniční badatelé jsou schopni zřetelněji, nebo prostě s jinou přesností pojmenovat dosud skryté vrstvy naší kulturní paměti.“ (s. 10).

Publikace je rozdělena do tří částí: do části literární, části zabývající se kulturními vztahy a části jazykové. Nejde o ryze komparatistické studie. Autoři nejen porovnávají obě literatury (maďarskou a českou), ale také často spíše reflektují jednotlivé jevy té či oné literatury, zamýšlejí se nad

1 Ke specifičnosti práce maďarských bohemistů se vyjadřuje Tamás Berkes: „Maďarský badatel – jakožto osoba postrádající i tu sebemenší slovanskou identitu – nevyhází při zpracovávání české kultury z obecné slavistiky, ale ze středoevropské, jazykovým hlediskům vzdálené komparativní literární historie“ (Berkes 1996: 97).

nejrůznějšími kulturně-historickými, jazykovými i literárními aspekty textů vzniklých v českém domácím či exilovém prostředí. V neposlední řadě je zajímavá vztah obou národů a jeho proměny.² Jak vysvětluje Marta Pató v úvodu – jedinečnost sborníku spočívá v nepříliš obvyklém zpracování. Jde o česky publikované odborné texty v rámci jednoho svazku, přičemž autory jsou právě maďarští bohemisté. Úkolem publikace je podle ní naznačit maďarskou recepci české kultury a pozastavit se nad ovlivněním tohoto způsobu vnímání „češství“ (zobrazeného nejen v literárních textech) vnímáním kultury maďarské, tedy vlastní. Jak můžeme tedy chápat toto „maďarské vnímání češství“? Jak poukazují některé ze studií sborníku, specifčnost maďarského pohledu především úzce souvisí s proměňujícím se vztahem obou národů. Každá zahraniční bohemistika je svým způsobem jedinečná a její zaměření vychází mimo jiné i z intenzity vztahů mezi oběma národy. Pro srovnání zmiňme kupříkladu korejskou bohemistiku, v jejímž případě hraje velkou roli geografická vzdálenost, absence společné historie apod. Korejské publikum není tak kritické, přijetí literárních děl se řídí spíše schopností či neschopností porozumět jejich humorné složce, blízkostí či vzdáleností tématu.³ V rámci evropského prostředí můžeme ovšem také najít vhodné příklady. Není snad současná polská bohemistika do určité míry ovlivněná až nekritickým „vnímáním češství“, a to i přesto, že i česko-polská minulost zahrnuje též komplikované milníky? Například díla známého publicisty a spisovatele Mariusze Szczygiela nejsou sice přímo bohemistickými studiemi, ale jistě se v nich zřetelně odráží polský pohled a fascinace takzvanou českou kulturou.

Nabízí se též otázka, jak správně chápat název Na úprku před sebou samými. Vrátime-li se k jeho osvětlení Martou Pató v úvodu, nelze než souhlasit, že tento úprk se týká nejen Čechů, ale i samotných Maďarů. V obou případech jde o pouze o zdánlivý útěk před neveselou historií druhé poloviny dvacátého století. Ve skutečnosti jde ale o hlubší vztah a vzájemný

- 2 Vnímání československé kultury v Maďarsku bylo vždy silně ovlivněno aktuální politickou situací. Ať už šlo o zhoršující se vztahy mezi oběma národy v důsledku nevyřešené národnostní otázky v rámci rakousko-uherské monarchie, či o komunistický pohled na československou literaturu a dějiny (tzv. husitský marxismus), často bohužel vznikaly falešné stereotypy, které hluboce zakořenily v maďarském povědomí.
- 3 Korejský bohemista Kyuchin Kim vysvětluje malý zájem o Haškovy romány v korejském prostředí a zároveň analyzuje příčiny nadšeného přijetí Kunderových próz: „Korejce již tradičně zaujme spíše dílo, které se zamýšlí nad problémy lidského života a rozeznává hluboké city, než lehký, jemný a nepostřehnutelný humor cizí země, jehož historickému a sociálnímu kontextu je třeba porozumět.“ (Kim 2008: 109).

vliv obou kultur, který se v literatuře projevuje. Nespočívá tedy smysl publikace právě v zamyšlení se nad otázkou, zda může být maďarské vnímání české kultury a literatury chápáno jako jakési zrcadlo, ve kterém se zároveň odráží i pohled na sebe sama?

Každý příspěvek zařazený do graficky atraktivně zpracovaného sborníku je ukončen krátkým životopisem autora shrnujícím jeho profesní působení a vědeckou činnost a následně doplněným i o bibliografické údaje. V případě literárněvědných studií je před životopisem autora ještě uveden zvláště seznam použitých pramenů a seznam citované odborné literatury. Pouze poslední jazykovědný příspěvek obsahuje i přílohu – přehledné lexikální tabulky obsahující výsledky výzkumu. Uživatelsky příjemnou činí publikaci i množství poznámek pod čarou, kde se především v literární části čtenář seznámí se zajímavými fakty a ukázkami z citovaných děl, jež vhodně doplňují hlavní myšlenky autora. V závěru publikace čtenář nalezne přehledný abecední rejstřík osobních a místních jmen.

Róbert Kiss Szemán, autor vstupního příspěvku (Barokní fenomén jako nulový morfém v paradigmatu české katolické moderny), jenž je zároveň jedním z editorů publikace, se pokouší popsat identitu české katolické moderny a vychází přitom z podstaty baroka, tj. z „duše, která se povznáší sama nad sebou“ (s. 17). Na několika příkladech děl svatého Jana od Kříže, svatě Terezie z Ávily či Jaroslava Durycha a Julia Zeyera se tento barokní fenomén snaží přiblížit a vysvětlit.

Tamás Berkes se v textu Máchovo dílo ve středoevropském kontextu zabývá otázkou, zda lze K. H. Máchu zařadit mezi typické představitele středoevropského romantismu. Opírá se přitom o myšlenku mnohostrannosti termínu „romantismus“ a domnívá se, že jistá omezenost komparatistického přístupu ve zkoumání středoevropských literatur komplikuje jednoznačné zařazení Máchova díla. Na několika konkrétních příkladech ukazuje vztah mezi romantickým pojetím člověka a službou národu. Tuto problematiku přibližuje porovnáváním Máchova díla s díly jiných romantiků, např. Vörösmartyho či Mickiewicze.

Jak už napovídá název dalšího textu, Mýtus národa bez mýtů, zde se čtenář dozví něco o českém národním vědomí, a to tak, jak jej vnímá bohemista István Vörös. Vychází z poněkud odvážné teze, že literaturu jako takovou lze považovat za vědu (nikoliv literární vědu). Na základě této teze se postupně dostává k pojetí národní literatury jako uvažování národa o sobě samém, což se též může jevit jako diskutabilní, nikoliv však nezajímavé tvrzení související s širší otázkou národní identity a mírou

sebekritiky v jejím sebeuvědomění. Autor se tyto teorie snaží obhájit doložením několika příkladů výrazných literárních fenoménů, jež podle něho poznamenaly či zrcadlily národní identitu. Píše o českých tendencích k falšování dějin, o absurditě Švejkova „boje za malost“, o odmítání Kunderova díla a jeho útěku do „evropskosti“, o výchovné stránce Ouredníkovy Europeany. Jsou však právě tito autoři a právě tato díla nosnými pilíři českého národního vědomí? Nepůsobí jeho teorie dojmem, že kupříkladu celé české národní obrození bylo jen o falšování rukopisů? I o tom by se dalo polemizovat. Ve svém až filozoficky laděném zkoumání se Vörös každopádně dotýká velmi citlivých témat a jeho výrazný text vskutku stojí za pozornost.

Veronika Heé objevuje dílo pozoruhodného autora Jana Křesadla a zamýšlí se nad příčinami jeho velice ambivalentního přijetí. Domnívá se, že Křesadlo byl v českém prostředí nedoceněn a zasloužil by si větší pozornost. Odhaluje příčiny složitého prosazování Křesadlova extrémně rozmanitého díla. Je třeba připomenout, že doc. Veronika Heé byla jedna z prvních vyučujících českého jazyka a literatury působících na ELTE (Budapeštská univerzita Eötvöse Loránda) a již na konci 60. let se významně podílela na rozvoji maďarské bohemistiky.

Milan Kundera a problematika exulantství jsou tématem také další stati s velmi výstižným názvem *Být cizincem ve své zemi, být sám sebou v cizině*. Autorka Agnieszka Janiec-Nyitrai porovnává *Deníky maďarského spisovatele Sándora Máraiho* a Kunderův román *Nevědomost*. Velice srozumitelně a názorně reflektuje problematiku návratu z emigrace („paradox nemožnosti návratu“), zkušenost odcizení člověka vůči své vlasti a vůči sobě samému, a to i obecně, nejen v rámci románů těchto dvou autorů. Tato stať a chvályhodná snaha autorky přiblížit psychologickou stránku Kunderova díla by jistě mohla poskytnout i jakousi pomoc českému čtenáři při výkladu díla jednoho z nejproblematictějších autorů současné české (v tomto případě snad i francouzské) prózy.

Poslední z řady bohemistů zabývajících se českou literaturou je Márton Beke, který ve studii *Jak reflektuje historii současná česká a maďarská literatura* porovnává soudobou českou a maďarskou literaturu z hlediska obratu k nedávné minulosti a dějinám. Dochází k závěru, že česká literatura má silnou tendenci se k nedávným dějinám obracet, oproti tomu maďarská literatura, jež zažívá po převratu spíše rozkvět velkého a historického románu, nejví zvláštní zájem o nedávnou minulost. Proč tomu tak je, autor vysvětluje v závěru své studie.

Druhá část publikace je zasvěcena čtyřem bohemistům a literárním historikům, kteří se zabývají kulturními, popř. hospodářskými česko-maďarskými vztahy. Csaba Gy. Kiss (Od přídrzlého Čecha do čela žebříčku oblíbenosti) se pozastavuje nad proměnlivým vnímáním Čechů v Maďarsku a dotýká se tak relativně citlivých míst ve společné česko-maďarské historii. Všimá si, jak se během jednotlivých období proměňovaly antičeské stereotypy, a zamýšlí se nad příčinami těchto proměn. Čtenář sleduje, jakým způsobem si k sobě oba národy postupně hledaly cestu a jaké překážky při tom musely překonávat.

Eszter Kovács ve své studii *Dodatky k historii vzniku Zrcadla bez úhony* píše o dvou různě pojatých překladech díla ze 17. století *Das Grosse Leben Christi*, a to především o překladu s názvem *Zrcadlo bez úhony*, který lze považovat za první umělecký překlad z češtiny do maďarštiny. Předmětem jejího zkoumání je způsob práce maďarské překladatelky, abatyše Judit Újfalusi, která podle badatelů využívala vícero zdrojů, vynechávala některé motivy a původní text upravovala. Co ji k tomu vedlo, autorka příspěvku jen náznakem objasňuje. Nicméně tato studie více vypovídá o metodách překladatelů literárních děl na přelomu 17. a 18. století než o maďarsko-českých kulturních vztazích, a proto patří spíše do první části publikace.

O navazování česko-německo-maďarských kontaktů na přelomu 18. a 19. století píše Eszter Deák (*Korespondence Jánose a Imreho Festeticsa s Hugem Franzem Salmem*). Čtenáře podrobně seznamuje s okolnostmi spolupráce maďarských aristokratů a českých reformních hospodářských odborníků. Připomíná důležitý moment společné historie, a to budování česko-německo-maďarské regionální ekonomiky. Kulturní spolupráce byla podle ní podnícena i vytvářením osobních kontaktů a přátelství mezi rodinou Festeticsů a moravskými aristokratickými rodinami Mitrovských a Salmů.

Poslední příspěvek této části knihy chronologicky doplňuje předchozí texty. Andor Mészáros svým příspěvkem *Česká komunita v Budapešti na přelomu 19. a 20. století* podává zprávu o působení Čechů v největším maďarském městě, hodnotí obraz tehdejších Uher v českých zemích, poukazuje např. na expanzi českých bank v Budapešti nebo na zajímavá fakta týkající se vzniku českých dělnických, anarchistických či tělovýchovných spolků.

Část publikace, která je věnována jazyku, obsahuje bohužel pouze dva příspěvky. Příspěvek s názvem *Frazeologie novinového úvodníku: pohled didaktický*, jehož autorem je Oleg Fedoszov, je v podstatě analýzou jazy-

kového materiálu obsaženého v novinových úvodnicích českého kontroverzního publicisty Jakuba Patočky se zaměřením na specifickou a leckdy svérázně originální frazeologii. Nicméně nám může připadat, že zde chybí výraznější vazba na maďarštinu, popř. vnímání češtiny maďarskými mluvčími. Autor pouze zmiňuje zařazení této problematiky do výuky bohemistů na budapeštské státní univerzitě.

Lingvista Tamás Tölgyesi ve své stati představuje výsledky výzkumu získané analýzou lexika jednoho z nejpřekládanějších českých literárních děl. Předmět jeho zkoumání je zároveň obsažen v názvu samotného příspěvku: Germanismy v původní české verzi Haškova románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* a jejich ekvivalenty v německém, slovinském a maďarském překladu. Zde komparatistický přístup nechybí – Tölgyesi nabízí ekvivalenty těchto germanismů rovnou ve třech různých jazycích. V úvodu popisuje metody svého výzkumu a analýzu zkoumaného materiálu strukturuje na základě míry lexikální shody.

Jak je zřejmé z výčtu velmi různorodých témat, této výjimečné publikaci evidentně dominuje literární část. Vzhledem ke skutečnosti, že maďarská lingvistická bohemistika není tak bohatou disciplínou, jako je Dobossyho maďarská literární, popř. historická bohemistika, nelze se bohužel divit, že čtenář nenalezne kupříkladu více studií týkajících se dvou tak rozdílných a složitých jazyků. Jistě by uvítal i další hlubší nahlédnutí do historie česko-maďarských vztahů. Přesto lze konstatovat, že jde o velmi zdařilé dílo hodné pozornosti nejen v českém akademickém prostředí. Atraktivita knihy *Na úprku před sebou samými* spočívá především v rozmanitosti pohledů autorů, jimiž jsou nejen bohemisté, ale i básníci, prozaici, historikové, překladatelé, literární kritici, dramatikové a pedagogové. Proto můžeme očekávat, že i na české straně se kniha bude těšit širokému zájmu nejen v rámci odborné veřejnosti.

Bibliografie:

- Berkes, T. (1996): *Historie a problémy maďarské bohemistiky*, in: *Světová literárněvědná bohemistika. I. Historie a současný stav*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 97–99.
- Kim, K. (2008): *Česká literatura v Koreji a „čtení“ Kunderových Směšných lásek*, in: *Čeština jako cizí jazyk V. Materiály z V. mezinárodního symposia o češtině jako cizím jazyku*, Praha: Filozofická fakulta UK, s. 107–117.
- Mészáros, A. – Kiss Szemán, R. (2014): *Na úprku před sebou samými. Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky*. Praha: Akropolis.